

Příčiny, důsledky a možná vyústění současné krize Evropské unie

Expozice problematiky mezinárodního kolokvia, Praha 19. května 2017

Motto:

„Evropské instituce byly ustaveny pro klub několika vyspělých zemí ve slunečném počasí. Dnes zahrnuje Evropská unie dvacet osm (v blízké budoucnosti dvacet sedm) kulturně, ekonomicky, sociálně i politicky velmi rozdílných zemí, venku prší a do samotného domu zatéká.“

A. Historické pozadí

- a. Poválečné klima bylo v poválečné Evropě poznamenáno úsilím nedopustit novou válku na základě vzájemné ekonomické závislosti.
- b. EU byla ustavena v roce 1957 šesti ekonomicky rozvinutými zeměmi s podobnou politickou strukturou.
- c. Až do roku 1989 podporovala integrační úsilí hrozba konfrontace se Sovětským svazem a jeho satelity.

B. Deficity vládnutí

- a. Absence kapacit strategického vládnutí na úrovni Evropské komise, Evropského parlamentu, Evropské rady, které by byly schopny identifikovat existující a budoucí výzvy (hrozby a způsoby, jak jim čelit, ale i příležitosti a cesty jejich využití).
- b. Problematické uplatnění politiky „sněhové koule“ k procesu institucionálních změn (koncept Jacques Delorse: nasednout na kolo, rozjet se a muset stále šlapat tak, abychom z něj nespadli).
- c. Nedostatek potřebných prostředků na centrální úrovni (které činí jen 1 % souhrnného HDP členských zemí), akcentovaný jen vlašnou politickou podporou dosažení deklarovaných cílů na úrovni jednotlivých členských zemí

C. Zásadní chybná rozhodnutí

- a. Zavedením společné měny ustavit společnou fiskální (měnovou) politiku bez společné rozpočtové politiky. Tím byly členské země vystaveny erozivnímu působení rozhodování v situaci věžňova dilematu.
- b. Rozšíření, které mělo v konečné podobě podobu bombastického politického rozhodnutí přijmout deset kandidátských zemí - s rozdílnou úrovní formální připravenosti ke vstupu, ale i s výraznými kulturními rozdíly ve rovnání se starými členskými zeměmi - v roce 2004 najednou.¹

¹ Kodaňská kritéria připravenosti ke vstupu (formulovaná v roce 1993) zahrnovala požadavky vztažené k institucionalizaci demokratických procedur, fungující tržní ekonomiky a schopnosti převzít závazky vyplývající ze členství: „community acquis“. Nezahrnovala obtížně měřitelné, ale významné kulturní rozdíly.

D. Rozhodnutí, která měla být učiněna, ale nebyla

- a. Vybudovat společnou obrannou a bezpečnostní politiku, včetně společné armády. EU předstírá, že existují společné hranice (Schengen), ale neumí zabránit jejich nerespektování.
- b. Ustavit zřetelný, univerzální a obecně přijímaný sociálně politický nástroj spojující Brusel s životními podmínkami jednotlivých občanů EU bez zprostředkování národní politickou reprezentací.

E. Současnost: několik závažných a navzájem souvisejících dílčích krizí, které dohromady generují nejhlubší krizi v dosavadní historii evropského sjednocování

- a. Nekontrolovaná migrační a humanitární krize, vytvářející živnou půdu pro politické autoritářství a extrémismus.
- b. Evropská „trojka“ (Evropská komise, Evropská centrální banka a mezinárodní měnový fond) nerespektují demokratické rozhodovací procedury na úrovni jednotlivých členských zemí.
- c. Loď Evropské unie opouští jedna z jejích významných zemí – Velká Británie. Další země mohou následovat. Mění se tím evropská mocenskopolitická rovnováha.
- d. Nekonzistentní politika vůči Ukrajině, spojená se zhoršenými vztahy s Ruskem.
- e. Rostoucí zadluženost většiny členských zemí.
- f. Klesající legitimita procesu evropské integrace obecně a Evropské unie zvláště v očích evropských občanů.

F. Scénáře možné budoucnosti

- a. Dezintegrace: málo pravděpodobný scénář s ohledem na setrvačnost evropských institucí a na ně vázaných vlivných politických a ekonomických zájmů
- b. Pokračující integrace: velmi nepravděpodobný scénář vzhledem k okolnostem popsáním v bodech A. až E.
- c. Potáčení se vpřed: velmi pravděpodobný, ale nejasný scénář.
Dvourychlostní EU (integrovanejší centrum s periferními okraji)?
Regionální dělení? Cesta zpět k posílení intergovernmentalismu?

Slovo krize se v čínštině užívá jak pro označení ohrožení, tak příležitosti. Komplexní krize EU otevírá okno příležitosti pro efektivnější společnou evropskou politiku, než byla ta, která v mnoha ohledech selhává. Zároveň otevírá prostor pro otřesy, které mohou ohrozit samu podstatu idey Evropy jako společného domu pro všechny, kteří ji obývají.

Martin Potůček
potucek@fsv.cuni.cz